

PLATON'UN *PROTAGORAS*'INDA HAZ ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ayşe SÖNMEZ*

Öz

Platon'un *Protagoras* diyalogunda hazzı (ἡδονή) ele alış biçimi son yıllarda pek çok önemli araştırmacı tarafından tartışılmış, ancak Platon'un bu diyalogda hazzı mı yoksa hazcılık karşıtı mı olduğu üzerinde bir anlaşmaya varılamamıştır. Platon'un hazzı tartıştığı ilk diyalog *Protagoras*'tır. Bu diyalogunda hazzı iyi olan ile özdeşirmesinden ötürü Platon'un hazzı bir yanının olduğu düşünülmektedir. Zira, daha sonraki diyaloglarında – *Gorgias*, *Phaidon*, *Devlet*, *Philebos* ve *Timaios*- hazzı ele alış biçimi hazcılık karşıtı bir tutum olarak karşımıza çıkacaktır. Bu yazıda, Platon'un hazzı tartıştığı ilk diyalogu olan *Protagoras*'taki 'hoş olan şey iyidir' önermesinden yola çıkılarak, Sokrates gerçekten hazcılığı kabul ediyor mu? Eğer kabul ediyorsa, bu onu hangi açıdan hazcılara yaklaştırır? Yok eğer etmiyorsa, hazcılığı diyalog içerisinde hangi bağlamda kullanıyor? sorularına cevap aranmaya çalışılacaktır. Böylece *Protagoras* diyalogunda hazcılığın Sokrates'in tartışmasındaki rolünün anlaşılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eski Yunan Felsefesi, Platon, Haz, İyi, Hazcılık, Erdem, Bilgi.

Abstract

A Research On The Hedonism in Plato's Protagoras

Plato's method of treating the pleasure theme in *Protagoras* recently has been discussed by various significant researchers, nevertheless they couldn't have been reached an agreement whether Plato is a hedonist or anti-hedonist in this dialogue. The earliest dialogue which Plato discussed pleasure, is *Protagoras*. Due to the identification pleasure with the good one, it has been thought that Plato had a hedonist side. Then, his method of treating the pleasure in later dialogues – *Gorgias*, *Phaedo*, *Republic*, *Philebus* and *Timaeus*- will appear as an attitude of anti-hedonist. In this paper, starting from the premise 'pleasure is good', we will scrutinize these questions: Does Socrates really accept hedonism? If he accepts, which way it brings him hedonists? If not, which context he uses the pleasure in this

* Araş.Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, asonmez@ankara.edu.tr. Eleştiri ve önerileri için sayın hocam Prof. Dr.Tansu AÇIK'a teşekkür ederim

dialogue? By this way, intended to be understood the role of pleasure in Socrates' debate.

Keywords: *Ancient Greek Philosophy, Plato, Pleasure, Goodness, Hedonism, Excellence, Knowledge.*

Sokrates'in erdemini¹ öğrenilebilir bir şey olup olmadığını tartıştığı *Protagoras*'ta asıl amacı şunu göstermektir: bilgelik (σοφία), ölçü (σωφροσύνη), cesaret (ἀνδρεία), doğruluk (δικαιοσύνη), dindarlık (όσιότης) denilen beş ayrı şey, bir tek şeye verilen başka başka adlar mıdır yoksa bu adlardan her biri kendine göre özellikleri olan ve birbirinin aynı olmayan başka başka şeylerin mi karşılığıdır? (349 b-c). Diyalogun sonlarına doğru, bunları erdemini birbirine çok benzeyen bölümleri (ταὐτα πάντα μόρια μὲν ἔστιν ἀρετῆς) olarak düşünen Protagoras, dinsiz, ölçüsüz, cahil insanın da cesur olabileceğini söyleyerek cesareti diğerlerinden ayırır (349 d-e). Sokrates, Protagoras'a diğer erdemler gibi cesaretin de bilgi olduğunu göstermeye çalışır (349e- 350c), fakat Protagoras ikna olmaz (350c- 351a). Sokrates, diyalogun devamında Protagoras ile birlikte cesaretin bir bilgi olup olmadığı hakkında konuşurken hoş bir yaşam sürmenin iyi bir şey (ἡδέως ζῆν ἀγαθόν), hoş olmayan bir yaşam sürmenin ise kötü bir şey (τὸ δ' ἀηδῶς κακόν) olduğunu söyler (351 c1).² Protagoras'ın hoş giden şeylerin güzel olması şartıyla iyi bir şey olduğunu söylemesi (351 c2) üzerine hoş ve iyi arasındaki ilişki tartışılmaya başlanır.³ Sokrates'in 'hoş bir yaşam sürmek iyi bir şey (ἡδέως ζῆν ἀγαθόν)⁴, hoş olmayan bir yaşam sürmek ise kötü bir şeydir' önermesinden (351 c1) hareketle vardığı 'hoş olan şeyler hoş oldukları için iyidir; hoş olmayan şeyler de hoş olmadıkları için kötüdür' önermesine (351 c5-d1)⁵ Protagoras şöyle itiraz eder:

¹ Shorey, Platon'un *Etik*'ini dörde ayırır: 1-Sokratesçil Paradokslar; 2. Erdem; 3. Hazcılık sorunsalı; 4. Erdemin ve mutluluğun bunla ilişkisi (Shorey, 1903: 9).

² *Protagoras* diyalogunda kesin karşıtlıklar söz konusudur: iyinin karşıtı kötü; güzelin karşıtı çirkin; hazzın karşıtı da acıdır. Her şeyin birçok değil, tek bir karşıtı vardır (332 c1-d2) Diğer diyaloglarda bu kadar kesin karşıtlıklardan söz edilmez.

³ Tartışmanın seyri şöyle devam edecektir: (1-S)- hoş bir yaşam sürmek iyi bir şeydir (ἡδέως ζῆν ἀγαθόν) (351 c1); (2-P)- hoş olan şeyler güzelse iyi bir şeydir (351 c2); (3-S)- hoş olan şeyler (καθ' ὃ ἡδέα ἔστιν) hoş oldukları için iyidir (κατὰ τοῦτο οὐκ ἀγαθά), hoş olmayan şeyler hoş olmadıkları için kötüdür (351 c8-9); (4-P)- hoş ve iyi aynı şeydir (αὐτὸ φαίνεται ἡδὺ τε καὶ ἀγαθόν) (351 e4-5).

⁴ ἡδέως ζῆν ἀγαθόν = εὖ ζῆν = εὖ πράττειν = εὐδαιμονεῖν. Bkz. Aristoteles., *Nikomakhos'a Etik*, 1095 a18-20; krş. Platon, *Politeia*, 354a.

⁵ Sokrates'in bu ifadesinden ötürü Gosling & Taylor (1982), Irwin (1995), Rudebusch (1999) Platon'un kimi zaman hazcı bir yaklaşımı olduğunu düşünürken Vlastos (1969, 1991), Zeyl

Sokrates, mesele bana, her hoş olan şey iyi, her hoş olmayan şey de kötüdür (τὰ ἡδέα τε ἀγαθὰ ἔστιν ἅπαντα καὶ τὰ ἀνίαρὰ κακά) diyecek kadar basit görünmüyor...Gerçekten hoş olan şeylerin bazıları iyi değildir, hoş olmayan şeylerden bazıları da kötü değildir, ama bazıları da kötüdür, bazı şeyler de vardır ki ne iyi ne de kötüdür (351 d1-9).⁶

Protagoras'a göre, Sokrates hoş olanı iyiyle özdeşleştirmektedir.⁷ Aslında hoşun iyiyle aynı şey olduğu tümcesi Sokrates'in ağzından çıkmaz. Bu tümce, Sokrates'in 'hoş olan şeyler hoş oldukları için iyidir' ifadesinden Protagoras'ın anladığıdır. Bunun üzerine Sokrates meseleyi aydınlatma yolunda, 'çoğunluğun' (οἱ πολλοί) bilgi (ἐπιστήμη) hakkındaki düşüncelerinden hareket eder: onlara göre insanları idare eden şey bilgi değildir, belki hırs belki haz belki de acıdır, onlara göre bilgi, bin bir şeyin öteye beriye sürüklediği bir köleye benzer (352 b6-c8). Böyle düşünen 'çoğunluğun' kafasında şu sorular uyanacaktır: hoş olan şey her daim iyi bir şey midir?⁸ İnsanlar hazlara⁹ kapılıp (τῶν ἡδονῶν ἠττᾶσθαι) bu yüzden en

(1980) ve Russell (2005) onun hazcılık karşıtı olduğunu düşünür. Diğer filologların da görüşleri buna yakındır: Sokrates'in amacı, sofistlere felsefelerinin, hoş ile iyinin eşit olduğuna inanan 'çoğunlukla' aynı olduğunu itiraf ettirmektir (*ad hominem*). (Hackforth, 1928: 41; Grube, 1933: 203; Guthrie, 1975: 232; Dyson, 1976: 43; Wolfsdorf, 2006: 134).

⁶ Protagoras'ın dilinden dökülen bu sözcüklerin okuyucuda sanki konuşan Sokrates imiş izlenimini verdiği düşünülmüştür. Taylor, Platon'un da zihninde aynı düşünceleri paylaşma ihtimalinin yüksek olduğuna dikkat çeker; buradaki düşünceler, konuşmayı yapan Protagoras'ın kendi düşünceleri mi yoksa Platon'un aklındaki mi, ayırım yapmanın oldukça zor olduğunu ifade eder (2002: 168). Peki, gerçekten de *Protagoras*'ta Sokrates, haz iyi ile eşdeğer midir demek istiyor? Platon çalışmalarının ustası Vlastos, *Protagoras*'ta haz anlayışıyla ilgili yazılmış makaleleri eleştiri süzgecinden geçirmiş ve mükemmel bir sorgulama yöntemiyle Platon'un hazcı bir yanının kesinlikle olamayacağı sonucuna varmıştır (1969). Vlastos'a göre, Sokrates'in *Protagoras*'taki haz ile ilgili büyük tartışmalara yol açan 'hoş olanın iyi olduğu' savı (351 c1-2) iki önerme yoluyla irdelenebilir: A) Her hoş olan şey iyidir, her hoş olmayan şey ise kötüdür. B) Her iyi olan şey hoştur, her kötü olan şey ise hoş olmayandır. Sokrates'in iddiası B değil, A'dır; her hoş olan şey iyi olabilir, fakat bu, onun iyi olan tek şey olduğu anlamına gelmez. Oysa B önermesinden hazzın 'tek iyi şey' olduğu sonucu çıkmaktadır (1969: 76-77).

⁷ Daha sonraki diyaloglarında Platon hazcılık karşıtı olarak karşımıza çıkacaktır. Nitekim *Phaidon*'da şöyle der: "gerçek filozofun ruhu hazlardan, tutkularından, keder ve korkulardan gücü yettiği kadar kendisini uzak tutar" (83 b4-7). Platon *Politeia*'da ise hazzın çekiciliğine kapılarak düşüncesini değiştiren insanın halini büyülenme olarak nitelendirir (III.413 c1-2). *Timaios*'ta da hazzı "en büyük kötülöklere götüren aldatici bir güç" (μέγιστον κακοῦ δέλεαρ) olarak tanımlar (69 d1); benzer şekilde *Philebos*'ta Protarkhos, hazzın "dünyanın en düzenbaz şeyi" (ἀπάντων ἀλαζονίστατον) olduğunu söyler (45 c5).

⁸ *Politeia*'da buna kesin bir karşı çıkış vardır: "iyiyi hazla tanımlayanlara ne dersin? Öbürlerinden daha az mı yanılıyor bunlar? Kötü hazlar da bulunduğunu kabul etmek zorunda değiller mi?" (505 c-d).

iyi olanı yapamadıklarında (οὐ πράττειν διὰ ταῦτα τὰ βέλτιστα) ve sonunda acı çektiklerinde, bu hazların iyi olduklarını nasıl söyleyebiliriz? Protagoras bu sözleri söyledikten sonra Sokrates, insanların kafasındaki yanlış yargıyı şöyle dile getirir:

Pekala bilirsin ki birçok kimseler bizim gibi düşünmezler, onlar iyi olanı bildikleri, onu yapmak da ellerinde olduğu halde tersini yaptıklarını iddia ederler¹⁰, bunlara neden böyle davrandıklarını kaç kere sordumsa hep ya hazzı ya acıya kapıldıklarını¹¹ söylemişlerdir. (352 d5-e3)

Bu noktada Sokrates, ‘bilerek yapılan yanlış’ varsayımını ve bunların ‘hazza kapılma’ eylemiyle açıklanma fikrini çürütmek yolunda ilk adımını atar. Burada akla şöyle bir soru geliyor: insan, yaptığı eylemin kötü olduğunu bile bile bu eylemi nasıl gerçekleştirir, bu eylemi yapmaması gerektiğini bildiği ve yapmama olanağı elinde olduğu halde yaptığında bunun sebebi, gerçekten duygularında aşırıya kaçtığı nesneye kapılması mıdır? Bu içinden çıkılması zor durum *akrasia* (ἀκρασία) mıdır? *Akrasia* basitçe, duygularda aşırıya kaçıp kendini tutamamadır. Kişi, bu *akrasia* durumunda düşündüğü ve yaptığı arasında çelişkiye düşer: X’in Y’den daha iyi olduğunu bilir ama gene de Y’yi X’e tercih eder. Sokrates, X’in Y’den daha iyi olduğunu bildiği halde Y’yi X’e tercih etme eylemini kabul etmez. Bunu *Protagoras*’ta şu tümcesiyle apaçık dile getirir: “hiç kimse yoktur ki, yaptığı işten daha iyilerinin bulunduğunu bilsin veya buna inansın, bunları yapmak da elinde olsun ama gene yapmasın, kendi yaptığıyla kalsın” (358 b7-c1).¹² Görüldüğü üzere, iyi olanı bildiği ve yapma imkanı elinde olduğu

⁹ Yunancada hoş sıfatı ἡδύς, ἡδεῖα, ἡδύ’ dūr ve haz anlamına gelen ἡδονή sözcüğü bu sıfatla ilişkilidir. Platon’un hoş olan şeylerin hazdan pay alan şeyler veya hazzı meydana getiren şeyler olduğuna dair düşüncesi için bkz. Platon, *Protagoras*, 351 e1.

¹⁰ ἀλλὰ πολλοὺς φασὶ γινώσκοντας τὰ βέλτιστα οὐκ ἐθέλειν πράττειν, ἐξὸν αὐτοῖς, ἀλλὰ ἄλλα πράττειν. Benzer düşüncüyü Euripides’in *Hippolytos*’unda Phaedra’nın ağzından duyuyoruz: “nelerin iyi olduğunu biliyor ve anlıyoruz (τὰ χρῆστ’ ἐπιστάμεσθα καὶ γινώσκομεν), fakat icraata geçemiyoruz, kimimiz tembellikten kimimiz de iyi olanın yerine hazzı tercih ettiğinden. Hayatta pek çok haz vardır, bunun gibi bir sürü boş laf, o zevk veren bir kötülüktür aynı zamanda da utanç veren.”(380-385)

¹¹ Oysa Homeros’un kahramanları için durum böyledir: Helene aşkın kurbanı olur (Homeros, *İlyada*, 3.426-47); Akhilleus öfkenin (*İlyada*, 9.643-55); Hektor ise korkunun (*İlyada*, 22.90-137) (Denyer, 2008: 181-182).

¹² *Akrasia*’nın iki türlü de düşünülebileceğini düşünen Brickhouse ve Smith burada şöyle bir sorun görmektedir: Sokrates kimsenin, doğru bildiğinin aksine davranamayacağını söylerken zaman olarak, davranılan o anı mı kastediyor yoksa her zaman için mi bunu düşünüyor? (2006: 269; tartışma için bkz. 2006: 269-71) Bizce Sokrates’in ifadesinden hangisini kastettiği açık bir şekilde anlaşılıyor. Örneğin P, X’in kötü olduğunu o an biliyorsa X’i gerçekleştirmez. Yok eğer X’in kötü olduğunu bilmiyorsa ve X’in kötü olduğu bilgisi başka bir zamanda X’in iyi olduğu kanısıyla yer değiştirmişse, P bu durumda bilmeden, iyi sanarak X’i

halde yapmayan kişilerin bu durumun nedenini *akrasia*'ya indirgemesi Sokrates tarafından kesin bir şekilde reddedilir; insanın kendini tutamaması diye bir şey söz konusu değildir.¹³ Platon'un ahlak felsefesi üzerine derin araştırmalar yapmış olan Hare, Platon'a göre *akrasia*'nın imkansızlığını örnekler yoluyla çözümlenmeye çalışmıştır: diyelim ki X'in Y'den daha iyi olduğunu biliyoruz, hem fiziksel hem de psikolojik anlamda Y'yi yapma imkanımız olduğu halde Y'yi değil, X'i yapıyorsak bunun iki sebebi olabilir. Ya kafamızda bir yerlerde aslında X'in Y'den daha iyi olduğunu düşünmüyoruzdur, ama insanların genel yargısı X'in Y'den daha iyi olduğu yönündedir ya da X'i yapma olanağımız yoktur (Hare, 1952: 20). O halde kişi, Y'nin X'den daha iyi olduğunu bilse bile X'i yapıyorsa bu X'in en iyisi olduğunu düşündüğünden değil, o an için yapabileceğinin en iyisi X olduğundandır. Dolayısıyla kişinin yapması gereken Y iken kendi isteğiyle X'i yapması durumu söz konusu olamaz, çünkü herkes, o andaki fiziksel ve psikolojik olanakları çerçevesinde yapması gerektiği şeyi yapar. 'Y'yi yapmam gerektiğini bildiğim ve olanağım olduğu halde X'i yaptım' ifadesinde bile *akrasia* reddedilebilir (Hare, 1952: 120). Vlastos'a göre bu durum şöyle izah edilebilir: kişi eylemin iyiliğine yarı inanmış durumdadır; yaptığı iyiliğin başkaları için iyi¹⁴ olabileceği konusunda şüpheleri olsa da, kendisi için 'iyi' olduğunu düşündüğünden durumu kabullenmiştir (Vlastos, 1969: 75). Öte yandan, kişi eylemin kendisi için 'iyi' olduğunu düşünürken, bilgiye dayalı bir temellendirmesi yoksa, bu eylemin adı yanılısamadır. Yanılısama durumunda da kişi yanlış yaptığının farkında olamaz. Her iki durumda da- ister *akrasia* ister yanılısama olsun- insanın bile bile kötüyü iyiye tercih etmesi mümkün olamaz.¹⁵ Öyleyse şöyle diyebiliriz: Platoncu düşüncede *akrasia* imkansız olduğuna göre, ahlaki açıdan yapılan her hata bilişsel bir neden içerecek ve yapılan yanlışların nedeni bilgisizlikte

gerçekleştirmiş olur. Sonuç olarak Sokrates'in *akrasia* tanımının belli bir an için olmadığı bellidir. Sokrates'in bahsettiği *akrasia*'yı 'bilgiye dayalı *akrasia*' ve 'saniya dayalı *akrasia*' olarak ikiye ayıran Penner, Sokrates'in 'saniya bağlı *akrasia*'yı kabul ettiğini düşünüyor; bunu da şöyle açıklıyor: P, t1 zamanında A'nın onun için en iyisi olmadığını bildiğinden A'yı gerçekleştiriyor, fakat t2 zamanında fikrini değiştirip A'yı en iyisi olduğuna inanarak A'yı gerçekleştiriyor (Penner: 1997: 117-49).

¹³ Platon, tüm hataların, kötülüklerin istemeden yapıldığını savunur: bkz. *Apologia.*, 26 a2; *Protagoras.*, 345 d-e, 358 c-d; *Menon*, 77c- 78b; *Sophistes*, 228 c8- d4, 230 a5; *Yasalar*, V.731 c4-5, V.734 b3-4, IX.860 d1-2.

¹⁴ ἀλλότριον ἀγαθόν. *Politeia*'da Thrasymakhos'un, ölçülülük ve doğruluk tanımı: başkalarına yönelen iyilik 'tır (I.343 c3).

¹⁵ Bu savı destekleyecek bir ifade daha: "bence hiçbir bilge yoktur ki bir insanın seve seve aldanacağını, seve seve kötü işler yapacağını kabul etmiş olsun; halbuki hepsi de kötü ve utanç verecek iş yapanların bu işleri istemeye istemeye yaptıklarını kabul ederler" (*Protagoras*, 345 e1-5). Kimsenin isteyerek kötülük yapmayacağına dair benzer düşünceler için bkz. *Menon*, 77c- 78b, ayrıntılı tartışma için bkz. Wolfsdorf, 2006: 77-92; *Euthydemos*, 278e; *Gorgias*, 468 b-c, ayrıntılı tartışma için bkz. Mctighe, 1984:193-236 ve Penner, 1991:147-202.

aranacaktır. *Akrasia*'nın imkansızlığını şu retorik soru ile netleştirelim: *iyi ile kötüyü bilen birini hiçbir güç yenebilir mi?* (*Protagoras*, 352 d1). O halde Sokrates şu iki önermeye varmaktadır:

A) Eğer birisi X'in Y'den daha iyi olduğunu biliyorsa, X'i Y'den daha çok isteyecektir.

B) X'i Y'den daha çok isterse, X'i Y'ye tercih edecektir.

Ve buradan yola çıkarak, çoğunluğun '*insanlar X'in Y'den daha iyi olduğunu bildiği halde, hazlara kapılıp Y'yi X'e tercih edebilir*' tümcesini Platoncu anlayışa şöyle dönüştürebilir miyiz: *insanlar o an için Y'nin X'den daha iyi olduğunu düşündükleri için, iyiye kapılıp Y'yi X'e tercih ederler?*

Sokrates insanların kafasındaki bu yanlış yargıyı dile getirdikten sonra (352 d5-e3) hazza kapılmanın ne demek olduğunu inceleme yoluna koyulur. Amacı, insanlara içinde buldukları duygularının ne olduğunu öğretmektir (*διδάσκειν ὅ ἐστιν αὐτοῖς τοῦτο τὸ πάθος*) (352 e5). İnsanların yanlış ve kötü diye niteledikleri hazlar nelerdir? Bu hazların neden kötü olduğunu düşünürler? Sokrates'e göre böyle düşünenlerin zihninde, yemek, içmek, aşk gibi haz verici şeyler, o anda verdikleri hazdan değil de ileride doğuracakları hastalık ve buna benzer şeyler yüzünden kötüdür (353 d-e). Aynı şey bunun tam tersi için de geçerlidir: idman, askerlik hizmeti, hekimlik işleri, tiksindirici ilaçlar, perhiz gibi şeyler o anda çok şiddetli ağrı ve acılara (*ὀδύνας τὰς ἐσχάτας παρέχει καὶ ἀλγηδόνας*¹⁶) sebep olsa da ileride sağlığımıza, devletimizin güçlenerek ötekileri egemenlik altına almasına sebep olur. Yani bunlar en sonunda haz verdikleri ve acıdan kurtardıkları için iyi sayılırlar (354 a-c). Sokrates insanların genel düşüncesinden yola çıkarak şu sonuca varır:

O halde hazzı iyi bir şey¹⁷ saydığın için elde etmeye, acıyı da kötü bir şey saydığın için ondan kaçınmaya çalışıyorsun değil mi?¹⁸ Demek ki acıya kötü, hazza iyi bir şey diye bakıyorsunuz, çünkü haz bile sizi daha büyük hazlardan alıkoyunca veya doğurduğu hazdan

¹⁶ ὀδύνη genelde vücuda has acılar için kullanılır. ἀλγηδών ise daha ciddi ve daha ağır fiziksel acılar için kullanılır: örneğin vücuda bıçakla yapılan cerrahi operasyonların sebep olduğu acılar (kelimenin bu anlamda kullanımına örnek için bkz. Ksenophon, *Memorabilia*, 1.2.54), doğum esnasındaki acı (örnek için bkz. Euripides, *Medeia*, 1031), ölümcül yaraların verdiği acı (örnek için bk. Euripides, *Andromakhe*, 259) (Denyer, 2008: 185).

¹⁷ Platon, *Hippias Major*'da yararlı olan hazzın (*ἡδονὴν ὀφέλιμον*) iyi olduğunu söyler (303e).

¹⁸ οὐκοῦν τὴν μὲν ἡδονὴν διώκετε ὡς ἀγαθὸν ὄν, τὴν δὲ λύπην φεύγετε ὡς κακόν; İnsanların bu yargısını bazı araştırmacılar 'psikolojik hazcılık' olarak nitelendirmektedir (Sullivan, 1961: 19; Vlastos, 1969: 85; Klosko, 1980: 313-14).

daha büyük acılara sürükleyince sizce kötü bir şey oluyor. (354 c-d)¹⁹

O halde şöyle bir sonuca varabiliriz: yapıldığı anda hoş gelen şeyler, sonunda acıya dönüşüp bize zarar veriyorsa bu hazlar kötüdür; örneğin güzel bir yemeği yemenin lezzetine kapılıp ölçüyü kaçırdığımızda midemiz ağırır ve kendimizi iyi hissetmeyiz, bu durumda anlık duyacağımız haz bizim sonradan kendimizi rahatsız hissetmemize sebep olmuş olur. Fakat, Sokrates'in de dediği gibi “*şu andaki haz (τὸ παραχρήμα ἡδὺ) ileride gelecek haz ve acılara üstün tutulduğunda*” (356 a5-7) insanlar duyacakları anlık haz için kötü bir şey yapabilirler, çünkü onu o an için iyi sanırlar.²⁰ Böyle hazlar yanılısamaya dayalı arzulardan ileri gelmektedir.²¹

Sokrates, çoğunluğun düşündüğü “*insan çok defa bir şeyin kötülüğünü bilir, başka türlü davranmak da elindedir ama gene de yapar çünkü kendini hazza kaptırmıştır*” gibi sözleri gülünç diye (ταῦτα γελοῖά ἐστιν) nitelendirir (355 b-c). Bunun gülünçlüğü şundan ileri gelmektedir: haz iyiyle aynı şeyse ve insanlar hazzı iyi bir şey acıyı ise kötü bir şey sayıyorlarsa (354 c-d), ‘hazza kapılma’ eylemi ister istemez ‘iyiye kapılma’ olarak düşünülmeyecek midir? O halde Sokrates'in deyimiyle şu son derece gülünç ve anlamsız sonuç ortaya çıkacaktır: “*iyi, kötülüğün kötü olduğunu ve yapılmaması gerektiğini biliyor ama gene de yapıyor, çünkü kendini iyiye kaptırmıştır*” (355 d1-3).²² Görüldüğü üzere Sokrates ‘hazlara kapılma, hazlar tarafından ele geçirilme (τῶν ἡδονῶν ἡττᾶσθαι)’ eylemini kesin bir şekilde reddeder.

¹⁹ Benzer ifade için bakınız *Yasalar*, V.733 a-d.

²⁰ İnsanlar hazzın kötü olduklarını bildiklerinde elbette o hazzı arzulamaktan vazgeçeceklerdir. Burada Sokrates'in şu düşüncesi akla geliyor: “ἐπί γε τὰ κακὰ οὐδεὶς ἐκὼν ἔρχεται οὐδὲ ἐπὶ ἅ οἴεται κακὰ εἶναι, οὐδ' ἔστι τοῦτο, ὡς ἔοικεν, ἐν ἀνθρώπου φύσει, ἐπὶ ἅ οἴεται κακὰ εἶναι ἐθέλειν ἰέναι ἀντὶ τῶν ἀγαθῶν: ὅταν τε ἀναγκασθῆ δυοῖν κακοῖν τὸ ἕτερον αἰρεῖσθαι, οὐδεὶς τὸ μείζον αἰρήσεται ἔξω τὸ ἔλαττον;” “*Kimse kötü veya kötü bildiği bir şeyi isteyerek yapmaz, zaten insanın kötü bildiklerini iyi bildiklerine üstün tutması doğasına aykırıdır, nihayet iki kötü şeyden birini muhakkak seçmek lazım gelse, kimse azı dururken çoğunu seçmeye kalkmaz*” (*Protagoras*, 358 c8-d4)

²¹ Moss, yanılısamaya dayanan bu arzuların aklın arzuları olamayacağı görüşündedir (yanılısamaya dayalı arzular ve aklın arzuları hakkındaki tartışması için bkz. Moss, 2006: 510). Fakat Platon, *Protagoras*'ta akla aykırı arzuların varlığına ilişkin bir şey söylemez. Arzuların bu ayrımını *Politeia*'da yapacaktır (IV.kitap). Bazı araştırmacılar bu diyalogda bilginin *akrasia*'yı olanaksız kılmasından yola çıkarak Platon'un akla aykırı arzuları kabul etmediğini düşünmektedir. *Protagoras*'ı yazarken böyle bir ayrımın aklında olup olmadığını bilebilmemiz mümkün değildir. Fakat biz, Moss'un yanılısamaya dayalı arzuları akla aykırı arzular olarak değerlendirmesine katılmıyoruz. Çünkü akla aykırı arzuları kabul etmek Platon'un bu diyalogdaki *akrasia* tanımını zedeler.

²² Bu kesit üzerine ayrıntılı tartışmalar için bkz. Gallop, 1964: 117-129; Santas, 1966: 3-33; Dyson, 1976: 32-45; Klosko, 1980: 307-322; Penner, 1997: 117-149; Weiss, 1990: 17-39; Woolf, 2002: 224-252.

Sokrates'e göre, doğru bildiğimizi düşündüğümüz bir şeyin tersini yapmamız mümkün değildir; yapılan yanlışların tek nedeni yanlış bildiğimiz şeyleri doğru sanmamızdan ileri gelir. Bilgi dayanağı olmayan sanılar, görünüşleriyle bizi aldatır (356 d4-6); bilgisiz sanılara sahip olmak, görünüşlerin himayesinde yaşamamıza sebep olur. Sanılara sahip olurken zihnimizin bir köşesinde de sanının kesin bir bilgi olmadığını farkında olup temkinli yaklaşmak, doğru davranmamızı sağlamak açısından önemlidir.²³ Sanıların bizi götüreceği yanlışlardan kurtulmak da ancak ölçü sanatı ile mümkündür:

Kurtuluşu nerede arardık; ölçü sanatında mı yoksa görünüşlerin gücünde mi (ή τοῦ φαινομένου δόναμις)? Görünüşlere bağlanmak bizi yanıltmaz mıydı, bir şeyin bin bir şekilde anlaşılmasına sebep olmaz mıydı, büyüğü veya küçüğü seçmek bizleri hep pişmanlıklara sürüklemeyi miydi?²⁴ Halbuki ölçü sanatı bütün bu yanıltmaların önüne geçmez mi? Bize gerçeği gösterdiği için de, gerçeği edinmekle ruhumuzu gerçek anlamda huzura kavuşturmuş, böylece de hayatımızı kurtarmış olmaz mı? (356 d3- e4).

Sokrates, hayatımızın kurtuluşunun (ή σωτηρία τοῦ βίου), haz ve acıların doğru seçimine bağlı olduğunu söyler (ήδονῆς τε καὶ λύπης ἐν ὀρθότητι αἰρέσει) (357 a7-8). Bu da ancak ölçü²⁵ sanatı (ή μετρητική) ile mümkündür (356 d-e); ölçme de şüphesiz bir bilim²⁶ ve sanattır (ἀνάγκη δῆπου τέχνη καὶ ἐπιστήμη). Bilim eksikliği (ἄνευ ἐπιστήμης) yüzünden yapılan yanlış hareketlerin hep cahillik yüzünden yapıldığı doğruysa, hazlara

²³ Örneğin, insan bir anlığına X'in Y'den daha iyi olduğunu düşünse bile, sanki hayatta tek doğru sanı X'miş gibi X'e körü körüne bağlanmamalı; çünkü Sokrates'e göre, bu sanı bilgiyle temellendirilmemişse eğer, insan zihninde bir kesinlik yaratmamalı, aksine Y'nin X'den daha iyi olabileceği ihtimali de zihnimizin bir köşesinde olmalı (Vlastos, 1969: 73).

²⁴ Penner'in 'sanıya dayalı *akrasia*' dediği tam da budur (bkz. dipnot 12). Burada Sokrates'in bahsettiği 'sanıya dayalı *akrasia*'yı şöyle izah edebiliriz: P, t1 zamanında X'in onun için iyi veya kötü olduğunu bilmezken, t2 zamanında X'in onun için iyi olduğunu sanıp X'in peşinden gider, t3 zamanında ise X'in peşinden gittiği için pişmanlık duyar; burada t1 zamanı 'bilgisizlik'tir, t2 zamanı 'görünüşlere aldanma', 'yanılsama'dır.

²⁵ Ölçünün, insanın doğru bir yargıya varabilmesi için gerekli olduğu *Politeia*'da da dile getirilmiştir. Burada bahsi geçen soyut ölçüdür: deneme (ἐμπεiria), bilgelik (φρονήσει) ve akıl yürütme (λόγῳ) (IX.582 a5). Ölçü, ruhumuzda karışıklık yaratacak tüm aldanmaların çaresidir (X.602 d).

²⁶ Ölçme sanatı zihnimizin bir faaliyetidir. *Protagoras*'ta bahsi geçen ölçme ve bilim arasındaki yakın ilişki için bkz. *Philebos*, 55 d5-e3.

kapılmak da cahilliklerin (ἀμαθία) en büyüğüdür (357 e1-3).²⁷ Sokrates, böylelikle sofistlere hoşun iyi, acı vericinin ise kötü olduğunu (τὸ μὲν ἡδὸν ἀγαθὸν εἶναι, τὸ δὲ ἀνιαρὸν κακόν) kabul ettirir (358 a5-6).²⁸ Anlaşılan, Platon *Protagoras*'da hazzı da acıyı da doğru ve iyi kılan şeyin ölçü olduğunun altını çizmektedir; ölçü bizim erdem yolunda kılavuzumuz olacaktır. Hazlara kapılıp hatalar yapmanın ve zarar görüp acı çekmenin önüne ancak aklın yoluyla ve ölçü sanatı²⁹ ile geçilebilir. O halde hazların, acıların veya diğer duygu ve arzuların bizleri iyi olanı yapmaktan alıkoydukları düşüncesi çürütülmüş olur. Haz, acı, aşk veya başka herhangi bir duygu bizi doğru bildiklerimizi yapmaktan alıkoyamayacaktır. *Protagoras*'ta haz konusunda varılan son noktayı Sokrates'in ağzından aktarıyoruz:

Hoş iyi ise, hiç kimse yoktur ki, yaptığı işten daha iyilerinin bulunduğunu bilsin veya buna inansın, bunları yapmak da elinde olsun ama gene yapmasın, kendi yaptığıyla kalsın. İşte bir insanın kendini hazza kaptırması cahillikten (ἀμαθία), kaptırmaması da bilgelikten³⁰ (σοφία) gelir. (358 b8-c2)

Sokrates hoş olan şeyin iyi bir şey olduğunu söylerken hazzı tek iyi şey olarak kabul etmez. Bu da onu hazcılardan³¹ ayıran en temel düşüncesidir. Doğru ve iyi bir hayatın nasıl olabileceği sorunuyla ilgilenen hazcı anlayışa göre, insan eylemlerinin amacı haz verici duygulara sahip olmak, acı veren

²⁷ Platon, *Yasalar*'da da, insanın iyi olduğunu düşündüğü şeyi sevmek yerine ondan nefret etmesinin (μὴ φιλή τοῦτο ἀλλὰ μισή) ve kötü, haksız (τὸ δὲ πονηρὸν καὶ ἄδικον) olduğunu düşündüğü şeyi sevmesinin hayattaki en büyük cehalet olduğunu söyler (3.689a).

²⁸ Sokrates, bu cümlelerin ardından Prodikos'a "*hoş olana ister neşelendirici ister sevindirici de*" der. Burada neşelendirici için kullanılan sıfat *τερπνός*, diğer sıfat ise *χαρτός*'tur. Anlaşılan Prodikos 'hoş', 'neşe verici', 'sevindirici' sıfatları arasında bir ayrım güdüyor: örneğin bir şey dinleyip öğrenmekten haz (ἡδεσθαί) değil sevinç duyulur (εὐφραίνεiv); öte yandan yemek yemekten veya bedene has diğer hoş duyumlardan haz duyulur (ἡδεσθαί). Bkz. *Protagoras*, 337 c.

²⁹ Nussbaum da *Protagoras*'ta hazzın tartışılmasının, tamamıyla ölçünün bir *τέχνη* olarak açıklanmasında önemli bir model oluşturacağını düşünülmesinden ileri geldiğini söyleyerek bizim görüşümüzü destekler (1986: 110-113).

³⁰ ἀμαθία, σοφία'nın karşıtı değildir. Cahil insan bilgisiz insan anlamına gelmez. Sokrates'e göre bilgi öğrenilebilir bir şeydir. Cahil insan bilgili olduğunu sanan insandır, bilmediğinin bilincine varamaz, dolayısıyla bilgiye erişemez. Hayattaki en kötü şey de budur. Farkında olunan bilgisizliğin kötü bir tarafı yoktur.

³¹ Hazcılığın kurucusu muhtemelen İ.Ö. 435-336 yılları arasında yaşamış olan Kireneli Aristippos'tur. Kendisi Sokrates ile tanışmak için Atina'ya gelmiş ve onun ölümünden sonra Atina'yı terk etmiştir. Doğru ve iyi bir hayatın nasıl olabileceği sorunuyla ilgilenen Aristippos'a göre insan eylemlerinin amacı haz verici duygulara sahip olmak, acı veren duyumlardan kaçınmaktır.

duyumlardan kaçınmaktır. Haz mutluluktur, en yüksek iyidir; hayatın ereği ise en yüksek iyiye ulaşmaktır. Burada bir ayırım gözetmek durumundayız: haz ve acıyı hayatın odak noktasına yerleştiren hazcı yaklaşım Platon'da görülmez. Sokrates *Protagoras*'ta hazzın iyi bir şey olduğunu söylerken 'en yüksek iyi'nin 'haz' olduğunu söylemez, ona göre 'en yüksek iyi' 'erdemdir', erdem de bilgidir. Burada haz odaklı değil bilgi odaklı bir anlayış söz konusudur. Erdemin korunmadığı, iyiden bağımsız bir hazcılık anlayışı kabul edilemez. Sokrates'e göre, hazcılık iyi ile ilintili olduğu ölçüde kabul edilebilir, çünkü 'iyi' tüm eylemlerimizin varoluş sebebidir. Haz da acı da getireceği iyi sonuçlar için tercih edilmelidir.³² Yani haz, varacağımız nihai nokta değil, bizi nihai noktaya vardıracak bir araç olabilir. Çünkü Platon'a göre, her şeyin iyiye kavuşmak için yapılması gerekir.³³

O halde, Sokrates'in altını çizmek istediği, hoş olan şeyin iyi olduğu değil, erdem ve bilgeliğin iyi olduğudur. Sokrates'e göre iyi olan şey bilgelikle elde edilir ve iyiyi elde etmiş olmak da kaçınılmaz olarak bir haz verecektir. Buradan çıkan sonuç şudur: haz iyi bir şeydir, acı ise kötü bir şey. Bu bizi, iyi eşdeğerdir haz, veya kötü eşdeğerdir acı, sonucuna götürmez. Platon'un burada göstermek istediği, bilgeliğin eylemlerimiz üzerinde kurduğu hakimiyettir. Bilgelik bir erdemdir ve erdeme dayalı yaşam en hoş olanıdır.³⁴ Aklın en önemli erdemlerinden biri olan ölçü sanatı ile iyinin ve kötünün ayırımına varılabilir.³⁵ Burada, hayatımızın kurtuluşunun bağlı olduğu söylenen haz ve acının doğru seçimi ise Platon'un altını çizmek istediği düşünce yoluna bizi götürmeye yarayacak bir örnekten daha fazlası değildir.³⁶ Biz, *Protagoras* diyalogunda haz odaklı bir art plan olduğunu düşünmüyoruz. Hepimizin de bildiği üzere, etik kavramları açıklamaya çalışan ve bunlarla ilgili sorunsallığı diyalektik yoluyla ortadan kaldırmak için çabalarken düşüncelerimize çeşni katan sihirli bir kalemdir Platon. Bu

³² Krş. *Gorgias*, 499 e3-4: "bütün eylemlerimizde yeğlememiz gerekenler iyi hazlar ve iyi acılar değil midir?"

³³ Bkz. *Gorgias*, 499 e5-9: "sen de bizim gibi, bütün eylemlerimizin iyilikle bitmesi gerektiğini ve başka şeylere kavuşmak için iyilik yapmanın değil de her şeyin iyiye kavuşmak için yapılması gerektiğini mi düşünüyorsun?"

³⁴ Bu konudaki görüşler için bkz. Platon, *Politeia*, IX.580 d- 588 a; Platon, *Yasalar*, 732 e-734 d.

³⁵ Irwin (1977) *Protagoras*'ta ölçülülük kavramını diyalogun anahtar kelimesi olarak görür. *Protagoras*'ta ruhumuzu huzura kavuşturduğu ve hayatımızı kurtardığı söylenen ölçü sanatına (356 e1-4) sahip kişinin (yani ölçülü kişinin) tam anlamıyla iyi bir insan olduğu ve bundan ötürü de mutlu insan olduğu *Gorgias*'ta da dile getirilir (507 b4-6). O halde ölçülülük insanı iyi kılan bir erdemse, Irwin'e katılmamak mümkün değildir.

³⁶ Dimas da makalesinde benzer bir sonuca varır: *Protagoras*'ta hazcılık, Sokrates'in tartışmasının dayanak noktası değildir. 'Hoş olan şeyin iyi olduğu' önermesi Sokrates'in yalnızca, cesaretin bir bilgi olduğunu göstermeye çalışırken kullandığı bir savdır. (bkz. *Protagoras*, 358 a vd.) (Dimas, 2008). Krş. Sullivan, 1961; Irwin, 1995; Russell, 2005.

diyalogda da erdemın bir bilgi olduğunu göstermeye çalışırken hazcılığını yalnızca bir aracı olarak kullanır.³⁷ Diyaloga geri dönelim ve hazzın tartışılmasından öncesini bir hatırlayalım: Protagoras, erdemın bölümleri olarak saydığı bilgeliğini, ölçüyü, doğruluğu, dindarlığı birbirine benzer görürken cesaretin bunlardan farklı olduğunu düşünür (349 d2-5). Cesaret ve cüretin aynı şeyler olduğunu dile getiren Sokrates, bunun üzerine bir kişinin hangi konuda bilgili ve kendinden eminse bu konuda bilgisiz olan kişiden daha cüretli olduğunu ve buradan yola çıkarak cesaretin bilgi olduğunu göstermeye çalışır (349e-351a).³⁸ Fakat Protagoras, cesaret ve cüretin aynı şeyler olmadığını cesaretin bilgidan (ἀπὸ ἐπιστήμης) değil doğadan ve iyi beslenmiş bir ruhtan (ἀπὸ φύσεως καὶ εὐτροφίας τῶν ψυχῶν) gelebileceğini söyler (351 a5-b2). Konuşmanın seyri böyle olunca, Sokrates araya haz ile ilgili incelemeyi sokar; nitekim bu incelemenin Protagoras'ın diğer erdemlerde olduğu gibi cesaretin bir bilgi olduğunu idrak edebilmesi için işe yarayacağını düşünmektedir (353 b1-5). Hazla ilgili incelemenin en sonunda Sokrates'in düşüncesi haklı çıkar ve Protagoras iddiasındaki ısrarını daha fazla sürdüremez. Çünkü Sokrates, korkulacak ve korkulmayacak şeyler hakkındaki bilgisizliğin korkaklık olduğunu (360 d5), korkulacak ve korkulmayacak şeyler hakkındaki bilginin ise cesaret olduğunu (360 d7) kanıtlar.³⁹ Cesur insanlar güzel saydıkları şeyin peşinden gitmeye can attıklarına göre, güzel şey de aynı zamanda iyi ve hoş olacağından cesurlar en iyi, en güzel ve en hoş olanı seçmiş olurlar (360 a-b). Haz ile ilgili incelemenin aslında Protagoras'ı kendine hakim olamama eyleminin olanaksızlığına⁴⁰ ve cesaretin bir bilgi olduğuna ikna etmek için yapılan bir strateji olduğu apaçık ortadadır.⁴¹

Protagoras'ta hoş olan şeyin iyi olduğu söylenirken, iyi ile yararlı olan şey ima edilir. Yani aslında önemli olan hazzın veya acının sonuçlarıdır⁴²:

³⁷ O halde belki biz de Santas'ın makalesinde vardığı şu çıkarıma katılabiliriz: “iyi olan, haz ile açıklanıyor; kötü olan, acı ile. Bu tanımlama elbette, iyi-kötü, doğru-egri, güzel-çirkin gibi kavramların ölçü sanatı ile bir bilim haline gelmesinin olanaklılığının bir örneği; haz ve acı ölçülebilen şeylerdir. Ama aslında haz ve acı, iyi ve kötü için vardır” (2006: 313). Bunu Sokrates'in şu ifadesinden de anlamak mümkün : “iyilik ve kötülüğü haz ve acıdan başka şeylerle anlatacak halde değilseniz, dinleyin...” (*Protagoras*, 355 a2-5).

³⁸ Bu konu ile ilgili detaylı tartışma için bkz. Weiss, 1985: 11-24.

³⁹ Krş. *Politeia*, IV.429 c-d.

⁴⁰ Irwin bu sebeple, *Protagoras*'taki hazcılığı genel anlamda bildiğimiz hazcılıktan ayırır ve burada bahsi geçen yaklaşıma ‘bilgikuramsal hazcılık’ adını verir (1995: 85).

⁴¹ Russell'in düşüncesi de bizim düşüncemizi destekler niteliktedir. Russell, Sokrates'in Protagoras'a öğrenilebilir erdemlerin iyinin ve kötünün ayrımını yapabilmeyi sağlayacak zihinsel bir temele ihtiyaç duyduğunu gösterebilmek için hazzın analizini örnek olarak kullandığını düşünür ve Sokrates'in hazcılık ile ilgili tek amacının bu olduğunu ileri sürer (2005: 242-243). Krş. Irwin, 1995: 85; Wolfsdorf, 2006: 134.

⁴² Oysa *Politeia*'da sadece kendisi için (*per se*) aranan haz çeşidi de vardır: “sence sonuçları için değil de, salt kendileri için (αὐτὸ αὐτοῦ ἕνεκα) aradığımız bir nimet çeşidi yok mudur,

getirdiği iyi ve yararlı bir şeyse o haz iyidir, fakat getirdiği kötü ve zararlı ise o haz kötüdür.⁴³ Diyaloğ her ne kadar *aporia* ile sonuçlansa da hoş-iyi-yararlı bileşenlerinin bizi harekete geçiren iştah -ruh-akıl⁴⁴ bileşenine denk düştüğü ve ancak erdemli olduğumuzda ruhtaki çatışmaların sona erip mantıksal olarak en iyi olduğuna hüküm verdiğimiz ‘hoş’u veya ‘iyi’yi arzuladığımız sonucuna varılabilir (Moss, 2013:36).⁴⁵ Demek ki haz veren şeyler, iyi görünen şeylerdir. Nitekim her iyi, hazdan üstündür. Kendimiz için iyi olduğunu düşündüğümüz hazlar –bilgisizliğimizden ötürü aslında yanlış bile olsalar- o an için bize haz verecektir. Çünkü hazcılık aslında *eudaimonia* ile ilişkilidir. Peki, haz mı mutluluğu getirir, mutluluk mu hazzı? Vlastos’un Platon’un ‘hoş olan şey iyidir’ savının sağlamasını yaparken kullandığı iki önermeyi hatırlayalım: A) Her hoş olan şey iyidir, her hoş olmayan şey ise kötüdür. B) Her iyi olan şey hoştur, her kötü olan şey ise hoş olmayandır. Sokrates’in iddiası B değil, A’dır; her hoş olan şey iyi olabilir, fakat bu, onun iyi olan tek şey olduğu anlamına gelmez. Oysa B önermesinden hazzın ‘tek iyi şey’ olduğu sonucu çıkmaktadır.⁴⁶ Şimdi, bu iki önermeden yola çıkarak biz de haz mı mutluluğu getirir, mutluluk mu hazzı, inceleyelim: A) Her mutluluk haz verir. B) Her haz mutluluk verir. B önermesini kabul ettiğimizde, hazzın tek iyi şey olduğu ve varılacak son noktanın mutluluk değil haz olduğu sonucu çıkmaktadır; oysa A önermesinde, son nokta olan mutluluk⁴⁷ haz duygusunu da beraberinde getirecektir; burada haz bir amaç değil, amaca erişildiğinde, nihai son ile eş zamanlı gelecek bir kazançtır. Şunu unutmayalım Platoncu düşüncede eylemlerimizin tek amacı vardır, ‘iyi’yi elde edip mutlu olmak⁴⁸; mutluluktan sonra varılacak bir nokta yoktur.⁴⁹ Unutmayalım: mutluluk,

örneğin sonunda insana duyduğu zevkten başka bir şey getirmeyen sevinç ve zararsız hazlar gibi” (II.357 b5-8).

⁴³ Moss’un verdiği örnek düşüncemizi pekiştirecektir: ilaç, hasta bedenimizi gerçek anlamda iyileştirmeye yarar çünkü sağlığı getirir, sağlıklı olmak da hazzı; oysa çeşitli pastaları yemek de bedene haz verecektir. Fakat bu anlık bir hazdır. Başka bir örnek vermek gerekirse, retorik aslında bilge olmasak da bilge görünmemizi sağlayacak ve bize haz verecektir. Demek ki haz veren şeyler, iyi görünen şeylerdir; bu, birisi bizi hoşnut ettiğinde bu kişinin bize iyilik yaptığını sanmamıza benzer (2006: 512).

⁴⁴ *Politeia*’da iştah hoş olana ilişkindir (IV.436a), ruh iyi olana (IX.581b), akıl ise yararlı olana (IV.439c, 441c, 442c).

⁴⁵ Benzer düşünce için bkz. Irwin, 1995:82.

⁴⁶ Bkz. Dipnot 6.

⁴⁷ Vlastos’un mutluluk (*eudaimonia*) tanımı düşüncemizi desteklemektedir. O, mutluluğu iki açıdan şöyle tanımlar: “özel olarak, haz veren bir memnuniyet hali; nesnel olarak ise iyiyi elde etmiş olma hali” (1991: 202).

⁴⁸ Sokrates, *Euthydemus*’ta tüm amacımızın mutluluk (*eὐδαιμονεῖν*) olduğunu söyler (278e, 280b); tek sorun bunu nasıl elde edeceğimizdir (279a, 282a).

⁴⁹ Bu en güzel şekilde *Şölen*’de Diotima’nın ağzından dile getirilir: “bundan sonra mutlu olan niye mutlu olmak istiyor diye sorulmaz artık” (205 a3-4). Aristoteles’te de aynı düşüncüyü

bütün etik kuramların temel taşıdır. Mutluluk, tüm insanlar tarafından arzulanan şeydir; bütün akılcı hareketlerin sonucudur (Vlastos, 1991: 203). Demek ki bu son noktaya erişildiğinde haz duygusu da beraberinde gelecektir. Nitekim mutluluk da bizi hoşnut kılacak bir ruh hali değil midir?⁵⁰ O halde haz, bir erek değil bir sonuçtur; aynı zamanda getireceği iyi veya kötü sonuçlara göre değerlendirebileceğimiz bir duygulanımdır. Şu ince çizgiye dikkat çekmekte fayda var: Hazzın ve mutluluğun iyiyle olan bağıntısı birbirinden farklıdır; haz 'duruma bağlı, koşullu' bir iyiyken mutluluk 'her durumda, koşulsuz' iyidir.

Platon, *Protagoras*'ta hazcı yaklaşım aracılığıyla –hoş olan şey iyidir savı- arzularımızın, eylemlerimizin tek amacının 'iyiye ulaşmak' olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Çünkü son nokta olan mutluluğa erişmenin son adımı iyiye ulaşmaktır.⁵¹ Bu ereksel yaklaşım çerçevesinde de, bunun ancak erdem⁵² yoluyla mümkün olabileceğini ve erdemın bir bilgi olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Nitekim, Platon'un diğer diyaloglarında da sivrilen düşünce, bilgeliliğin en büyük iyilik olduğudur.⁵³ Bu nedenle, yapılan kötülüğün ardında bilgisizliği gören Platoncu anlayışa göre, kötü davranışın bilerek yapılması mümkün değildir. Platon'un bu iyimser yaklaşımıyla birlikte *akrasia* sorunsalı da çözülmüş olur. Eğer Diotima⁵⁴'nın *Şölen*'de dediği gibi "mutluları mutlu eden iyi şeyleri elde etmekse" (202 c9-10) kim mutlu olmayacağını bile bile kötülük yapar? Platon'un *Protagoras*'ta hazcı yaklaşımının altında yatan amaçlardan biri de budur: kimsenin bilerek ve isteyerek kötülük yapmayacağı. Eğer bir insan kötülük yapıyorsa bunun

görürüz: "mutluluk, hiçbir zaman başka bir şey için tercih edilmez, hep kendisi için tercih edilir; diğer tüm şeyler de mutluluk için seçilir." (*Nikomakhos'a Etik*, 1097 b1-5).

⁵⁰ Platon *Yasalar*'da bunu şöyle dile getirir: "ne zaman ki iyi durumda olduğumuzu düşünürüz, o zaman hoşnut oluruz; aynı şekilde, ne zaman hoşnut oluruz, o zaman iyi durumda olduğumuzu sanırız" (2.657 c5-6): "χαίρομεν ὅταν οἰόμεθα εὖ πράττειν, καὶ ὀπίσταν χαίρομεν, οἰόμεθα εὖ πράττειν αὖ." Benzer düşüncüyü Ksenophon'un Sokrates'inin ağzından duyuyoruz: "iyi durumda olmayanların hiç de neşesi yerinde olmaz." (*Memorabilia*, 1.6.8) : "καὶ μὴν τοῦτό γε οἶσθα, ὅτι οἱμὲν οἰόμενοι μὴδὲν εὖ πράττειν οὐκ εὐφραίνονται." Hoşnut olma halinin, elde edilmek istenen en son amaç olduğunu düşünen ilk kişi Demokritos'tur: hoşnutluk için kullandığı Yunanca kelime εὐθυμία ve εὐεστό' dur.

⁵¹ *Şölen*'de Diotima, Sokrates'e şöyle der: "gerçekten de mutluları mutlu eden, iyi şeyleri elde etmektir" (205 a1-2). Platon'a göre, mutlu olmak, iyiliğe ve güzelliğe varmış olmak demektir (*Şölen*, 202 c9-10).

⁵² Erdem daima iyiye (ἀγαθόν) ve güzele (καλόν) ilişkindir. Bkz. *Menon*, 87 d-e; *Lakhes* 192 c, 193 d; *Protagoras*, 349 e1-8; *Hippias Maior*, 284 d; *Politeia*, I.332, 333.

⁵³ *Euthydemos*'ta Sokrates, bilgeliliğe ulaşmak için her yola başvurulması gerektiğini söyler (282 b4-5); benzer şekilde *Philebos*'un başında da insana mutluluk veren yaşamın (τόν βίον εὐδαίμονα παρέχειν) bilgelikle mümkün olduğunu göstermeye çalışır (11 b-d).

⁵⁴ Diotima, Yunancada 'Zeus tarafından onurlandırılmış' anlamına gelir. Diotima Mantineialı bilge bir kadındır. Sokrates *Şölen*'de aşkı bu kadından öğrendiğini söyler.

bilincinde değildir, bu, kötülüğün içinde iyilik bulunduğunu sanmasından ileri gelir. Platon'a göre her insan iyiyi arzular. Çünkü iyi, insanın doğasını gerçekleştirip tamamlayan şeydir ve insan doğasının tamamlanması, insanın kendisine özgü potansiyelinin gerçekleşmesi insan yaşamının doğal hedefidir; Sokrates'in söz konusu kendini gerçekleştirme etkinliği için bulduğu ad, *eudaimonia*'dır (Versenyi, 1995: 111-112).

Sonuç olarak, *Protagoras*'ta hazcılık ile ilgili genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, bizce Platon'un erdemin öğrenilebilirliğini tartıştığı bu diyaloga hazcılıkla ilgili incelemeyi yerleştirmesi iki amaç gütmektedir. Birincisi, yapılan hataların veya kötülüklerin sebebinin insanın kendisine egemen olamayıp (*akrasia* olgusu)⁵⁵ bir duyguya kapılma eylemiyle açıklanmasının yanlışlığını ispat etmek ve bunun tek sebebinin bilgisizlik olduğunu göstermektir. Bu amacına erişmek için de Platon, insanların yaptıkları kötülükleri hazza kapılma ile ilişkilendirmeleri örneği üzerinden gider. Platoncu düşünceye göre, yararlı ve iyi şeyler yapmak ancak bilgiye dayalı bir temellendirme varsa mümkün olabilir. Hazcılığın ölçünü ise hazzın ne derece iyi ve yararlı olduğuna ilişkindir. Platon'un bu diyalogdaki ikinci amacına gelince, birincisiyle bağıntılı olarak erdemin bir bilgi olduğunu ve dolayısıyla öğrenilebilir olduğunu⁵⁶ göstererek eylemlerimizin yanlış veya doğru olmasının tamamıyla bilgiye veya bilgisizliğe bağlı olduğunun farkına varmamızı sağlamaktır. Bir eylemin iyi veya kötü olduğunu ayırt etmemiz bilgiyle mümkün olacağından, bu bilişsel yetiyi kazanmak hayattaki pek çok eylemi anlamlandıracaktır. Böylece, cesaretin bir bilgi olup olmadığı sorgulanırken hazcı analize sapılıp insan eylemlerinde bilginin en yetkin güç olduğunun ortaya konulması, asıl tartışmanın tabanını oluşturmada önemli bir rol oynamıştır.⁵⁷

⁵⁵ Wolfsdorf'un (2006: 113-134) ve Zeyl'in (1980:250-269) bu diyalogda hazcılık ile ilgili tartışmanın temelini 'bir *akrasia* incelemesi' olarak görmesine katılıyoruz.

⁵⁶ Benzer düşünce için bkz. Zeyl, 1980: 258; Guthrie, 1956: 22.

⁵⁷ Platon'un *Protagoras* diyalogunda hazzın tartışıldığı kesitin çözümlemesi Yunanca metnin aslındaki numaralandırmalarla birlikte, makalemizdeki haz tartışması ile ilintili olduğu ölçüde Ek-1'deki tabloda verilmiştir. Tabloda geçen kısaltmalar şöyledir: S- Sokrates, P- Protagoras, Ç- Çoğunluk

KAYNAKÇA

- ARISTOTELES. *Nikomakhos'a Etik*. Çev. Saffet Babür. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2009.
- BRICKHOUSE, Thomas, C. ve Smith, Nicholas D., "The Socratic Paradoxes". *Companion to Plato*. Ed. Hugh H. Benson. Blackwell Publishing, 2006.
- DENYER, Nicholas. *Plato: Protagoras*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- DIMAS, Panos. "Good and Pleasure in the Protagoras". *Ancient Philosophy* 28 (2008), s.253-284.
- DYSON, Michael. "Knowledge and Hedonism in Plato's Protagoras". *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 96 (1976), s.32-45.
- EURIPIDES. *Children of Heracles- Hippolytus- Andromache- Hecuba*. Trans. David Kovacs. Loeb Classical Library, Vol.2, Harvard University Press, 1999.
- , *Cyclops- Alcestis- Medea*. Trans. David Kovacs. Loeb Classical Library, Vol.1, Harvard University Press, 1999.
- GALLOP, David. "The Socratic Paradox in The Protagoras". *Phronesis* 9 (1964), s. 117-129.
- GRUBE, G.M.A. "The Structural Unity of the Protagoras". *Classical Quarterly*, Vol.27 (1933), s.203-207.
- GOSLING, Justin Cyril Bertrand & TAYLOR, Christopher Charles Whiston. *Plato on Pleasure*. Oxford University Press, 1982.
- GUTHRIE, W.K.C., "Introduction" to *Plato: Protagoras and Meno*. Harmondsworth, Midlesex: Penguin Books, 1956.
- *A History Greek Philosophy, IV.Plato, the Man and his dialogues: Earlier Period*. Cambridge University Press, 1975.
- HACKFORTH, Reginald. "Hedonism in Plato's Protagoras". *The Classical Quarterly* 22.1 (1928), s. 39-42.
- HARE, Richard Mervyn. *The Language of Morals*. Oxford: Clarendon Press, 1952.
- HOMEROS. *İlyada*. Çev. Azra Erhat-A.Kadir. İstanbul: Can Yayınları, 2005.
- IRWIN, Terence. *Plato's Moral Philosophy*. Oxford: Clarendon Press, 1977.
- Plato's Ethics*. Oxford University Press, 1995.
- KLOSKO, George. "On the Analysis of Protagoras 351b-360e". *Phoenix* 34 (1980), s. 307-322.
- MCTIGHE, Kevin. "Socrates on the Desire for Good and the Involuntariness of Wrongdoing: Gorgias 466a-468e". *Phronesis* 29 (1984), s. 193-236.

- MOSS, Jessica. "Pleasure and Illusion in Plato". *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol.72, No.3 (2006), s. 503-535.
- "Hedonism and The Divided Soul in Plato's Protagoras". *Archiv für Geschichte der Philosophie* (yayınlanmak üzere), 2013.
- NUSSBAUM, Martha. *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*. Cambridge University Press, 1986.
- PENNER, Terry. "Desire and Power in Socrates". *Apeiron* 24 (1991), s. 147-202.
- "Socrates on the strength of knowledge in the Protagoras 351b-357e. *Archiv für Geschichte der Philosophie* 79 (1997), s. 117-149.
- PLATO. *Cratylus- Parmenides- Greater Hippias- Lesser Hippias*. Trans. H.N. Fowler. Loeb Classical Library, Vol.4, Cambridge: Harvard University Press, 2006.
- *Euthyphro- Apology- Crito- Phaedo- Phaedrus*. Trans. H.N. Fowler. Loeb Classical Library, Vol.1, Harvard University Press, 2006.
- *Laches- Protagoras- Meno- Euthydemus*. Trans. W.R.M. Lamb. Loeb Classical Library, Vol.2, Harvard University Press, 2006.
- *Lysis- Symposium- Gorgias*. Trans. W.R.M. Lamb. Loeb Classical Library, Vol.3, Harvard University Press, 2006.
- *Republic*. Trans. Paul Shorey. Loeb Classical Library, Vol.6, Harvard University Press, 2006.
- *Theaetetus- Sophist*. Trans. H.N. Fowler. Loeb Classical Library, Vol.7, Harvard University Press, 2006.
- *The Statesman- Philebus*. Trans. H.N. Fowler. Loeb Classical Library, Vol.8, Harvard University Press, 2006.
- *Timaeus- Critias- Cleitophon- Menexenus- Epistles*. Trans. R.G. Bury. Loeb Classical Library, Vol.9, Harvard University Press, 2006.
- PLATON. *Devlet*. Çev. Hüseyin Demirhan. Palme Yayıncılık, 2007.
- *Gorgias*. Çev. Methmet Rıfat-Sema Rıfat. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.
- *Protagoras*, Çev. Nurettin Şazi Kösemihal, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2001.
- *Şölen*. Çev. Sabahattin Eyüboğlu- Azra Erhat. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2006.
- *Yasalar*. Çev. Candan Şentuna-Saffet Babür. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2007.

- RUDEBUSCH, George. *Socrates, Pleasure and Value*. Oxford University Press, 1999.
- RUSSELL, Daniel, C. *Plato on Pleasure and the Good Life*. Oxford University Press, 2005.
- SANTAS, Gerasimos. "Plato on Pleasure as the Human Good". *Companion to Plato*. Ed. Hugh H. Benson. Blackwell Publishing, 2006.
- "Plato's Protagoras and Explanations of Weakness". *Philosophical Review* 75 (1966), s. 3-33.
- SHOREY, Paul. *The Unity of Plato's Thought*. Chicago: University of Chicago Press, 1903.
- SULLIVAN, J. P., "The Hedonism in Plato's Protagoras". *Phronesis* 6 (1961), s. 10-28.
- TAYLOR, Christopher Charles Whiston. *Plato: Protagoras*. Clarendon Press, 2002.
- WEISS, Roslyn. "Courage, Confidence and Wisdom in the Protagoras". *Ancient Philosophy* 5 (1985), s. 11-24.
- "Hedonism in the Protagoras and the Sophist's Guarantee". *Ancient Philosophy* 10 (1990), s. 17-39.
- VERSENYI, Laszlo. *Sokrates ve İnsan Sevgisi*. Çev. Ahmet Cevizci. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1995.
- VLASTOS, Gregory. "Socrates on Acrasia". *Phoenix*, Vol. 23, No. 1 (1969), s. 71-88.
- *Socrates: Ironist and Moral Philosopher*. Cambridge University Press, 1991.
- WOLFSDORF, David. "Courage and Knowledge in Protagoras 349e1-352b2". *Classical Quarterly* 56 (2006), s.436-444.
- WOOLF, Raphael. "Consistency and Akrasia in Plato's Protagoras". *Phronesis* 47 (2002), s. 224-252.
- XENOPHON. *Memorabilia, Oeconomicus*. Trans. E.C.Marchant. Loeb Classical Library, Vol.4, Harvard University Press, 2003.
- ZEYL, Donald. "Socrates and Hedonism: Protagoras 351b-358d". *Phronesis* 25 (1980), s. 250-269.

EK-1 : PROTAGORAS DİYALOGUNUN ÇÖZÜMLEMESİ (350 C3- 361 B1)

<i>Cesaret Bir Bilgidir.</i>	
(S) - Bilgi cesarettir. (350 c3)	(P) - Cesaret, ancak doğadan ve iyi beslenmiş bir ruhtan gelebilir. (351 b2)
<i>Hoş Olan Şey İyi Bir Şeydir.</i>	
(S) - Hoş bir yaşam sürmek iyi bir şey, hoş olmayan bir yaşam sürmek kötü bir şeydir. (351c)	(P) - Hoş olan şeylerin bazıları iyi değildir, hoş olmayan şeylerden bazıları da kötü değildir. (351 d5-7)
<i>Akrasia Sorunu: Kimse Bilerek Kötüyü Seçmez.</i>	
(Ç) - İnsanları idare eden şey bilgi değildir, belki hırs belki de acıdır. (352 b6-c8)	
(Ç) - İyi olanı bildikleri, onu yapmak da ellerinde olduğu halde tersini yaptıklarını iddia ederler. Çünkü hazza ya da acıya kapıldıklarını söylerler. (352 d5-e2)	
(Ç) - Hazzı iyi bir şey saydığı için elde etmeye, acıyı da kötü bir şey saydığı için ondan kaçınmaya çalışıyor. (354 c-d)	
(Ç) - İnsan çok defa bir şeyin kötülüğünü bilir, başka türlü davranmak da elindedir ama gene de yapar çünkü kendini hazza kaptırmıştır. (355 b-c)	(S) - İyi, kötülüğün kötü olduğunu ve yapılmaması gerektiğini biliyor ama gene de yapıyor, çünkü kendini iyiye kaptırmıştır. (355 d1-3)
<i>Görünümler aldatıcıdır, ölçü sanatı bütün bu yanılsamaların önüne geçer.</i>	
(S) - Hayatımızın kurtuluşu, haz ve acıların doğru seçimine bağlıdır. Bu da ölçü sanatı ile mümkündür. (357 a8-e1)	
(S) - Hazlara kapılmak, cahilliklerin en büyüğüdür. (357 e1-3)	

KABUL EDİLEN GÖRÜŞLER	
(S ve P) - Hoş iyi, acı da kötüdür. (357 e1-3)	
(S ve P) - Bir insanın kendini hazza kaptırması cahillikten, kaptırmaması da bilgeliğten ileri gelir. (358 b8-c2)	
(S ve P) - Kimse kötü bildiği şeyi isteyerek yapmaz. (358 c4-d5)	
<i>Cesaret Bir Bilgidir.</i>	
(S) - Korkaklık, korkulacak ve korkulmayacak şey hakkındaki bilgisizliktir. (360 c6-7)	
(S) - O halde, korkaklık bilgisizliktir. (360 d5)	
(S) - Korkulacak ve korkulmayacak şeyler hakkındaki bilgi de, cesurluktur. (360 d6-7)	
(S) - Cesaret bir bilgidir. (361b)	

